

SZABADVÁRY FERENC*

Erdey László

SZEMÉLYES EMLÉKEZÉS

Rossz káderként jöttem, jobban mondva kényszerültem 1949 őszén Budapestre jönni, hogy megélhetést találjak. Jelentkeztem itt-ott, de származásom miatt rendre elutasításban részesültem. A Műegyetem Általános Kémia tanszékén dolgoztak egykori évfolyamtársaim. Tudtak róla, hogy állást keresek. Egyikük felhívott: „*Te, most rúgtak ki engem, a főnökömmel, a professzorral együtt. Valami Erdey nevű ember lett az új professzor. Káder, gondolom, nem ismeri itt senki, de hát próbáld meg.*” Megpróbáltam. Nem beszélt velem ideológiáról, származásról, csak kémiáról, és aztán szerződtetett gyakornoknak.

Bár sok embert küldtek el akkoriban, hogy másoknak vezető állást adjanak, itt nem ez volt a helyzet. A fő cél nem az utód kinevezése, hanem az előd menesztése volt. És valakivel be kellett tölteni a helyét gyorsan, hiszen tanév közben történt a professzorváltás, olyanra volt szükség, akinek van ebben gyakorlata. Így lett, bizonyára saját meglepetésére is a mindig pártonkívüli, a Fővárosi Vegyészeti és Élelmiszervizsgáló Intézetben nagy analitikai, a tudományegyetemen pedig oktatói gyakorlatot szerzett **Erdey László**ból intézeti tanár, majd egy év múlva professzor. Volt már mögötte egy nagyon jó, és a gyakorlatban máig nélkülözhetetlen tankönyv a minőségi analízisről, és még inkább a térfogatos analízisről, valamint néhány cikk. Úgy gondolom, maga is érezte, hogy ez azért kevés a professzorsághoz. Még akkor is, ha kiválasztották.

Talán a Műegyetem illetékesei sem voltak tisztában azzal, miért éppen ez a nem nagyon ismert kémikus lett a professzor. Ki állhat mögötte? Nem szóltak bele, kit vehetnek fel a tanszékre és kit nem. Azonnal dékán lett. Az önálló vegyész-mérnöki kar első dékánja, korábban ugyanis a gépészmérnökökkel közös karban éltünk. Nem akart dékán lenni, mert ez a tisztség érintkezett a politikával, a párttal, az instrukciókkal. Le is köszönt egy év múltán, idővel a kinevezők is rájöttek, hogy ez mégsem az ő emberük. Közben azonban akademikussá is megválasztották Erdeyt. Valamilyen okból éppen az irodájában voltam, amikor **Schulek** professzor telefonon felhívta, és közölte vele, hogy megválasztják. Emlékszem, hogy szinte hebegett zavarában. Hogy ő akadémikus? Az akadémikusság, mint mondtam, akkor igen nagy dolog volt.

Az Akadémiának mindig voltak jeles tagjai. Például éppen Schulek professzor, az analitiká-

* Országos Műszaki Múzeum, 1117 Budapest XI., Kaposvár u. 13–15.

ban nemzetközi hírnévvel. Hogy jön ő melléje? – ez járhatott Erdey agyában. Mit mondanak róla? Hogy ő egy politikai akadémikus. Mondták is róla más professzorok az egyetemen. Ő aztán bebizonyította, hogy akármilyen szempontból választották is meg, tudományosan nem esett méltatlanra a választás. A tudományos kutatás volt tevékenysége középpontjában, amíg csak élt. Hihetetlenül nagy áttekintése volt az analitika teljes területéről. Esténként hordozta haza az új folyóiratokat, hogy minden újdonságról értesüljön. Ötlet ötlet után pattant ki a fejéből, ami nekünk, munkatársainak – emlékeztek?! igazán nem volt öröm és gyönyörűség, mert valamennyi ötletét rögtön ki akarta próbálni. Rögtön, azonnal, nem baj, ha este hat vagy hét óra volt már. Ha látta a kedvetlenséget, azt mondta: „*Én csokoládéval dobálom magukat, s maguk nem kapnak utána. Hát lássák be, a kutatás, az eredmény a legszebb.*” Akkor még nagyon fiatalok voltunk mind, hozzá képest is, egyéb programot is el tudtunk képzelni, mint éjszakai titrálást. De a mi nevünk is mindig ott volt sorjázó cikkein, idővel minket is megismertek mellette. És ha valamelyikünknek saját ötlete támadt, meghallgatta, vitatta, felsorolt ellenérveket, de csak azért, hogy meggyőződjön az ötlet helyességéről a vitában, és hagyta, hadd próbáljuk ki, és ha sikerült, folytassuk. Így lett idővel számos tanársegédjének saját kutatási szakterülete tudományunk széles palettáján. Még azt is tudomásul vette, amikor én előhozakodtam, hogy megírnám az analitika történetét, amely még nincs megírva. Mivel ő mindent tudott, bólintott: „*Igaza van, tényleg nincs, próbálja meg betölteni e hézagot, s ha valami érdekeset talál, jöjjön és mesélje el.*” Mert ő minden iránt érdeklődött, mindenről lehetett vele beszélgetni, művészetről vagy politikáról, történelemről vagy filozófiáról, egyre ment. Szaporodtak közleményei, amelyek a mieink is voltak. Húsz év alatt elérték az ötszázat. Megismerte nevét a külföld. Pedig akkor, az ötvenes években igen zárt világ volt Magyarország. Még egy Erdeynek is esemény volt, ha Prágába utazhatott konferenciára. Amikor végre elutazhatott Bécsbe konferenciára, akkor mindenki irigyelte. Aztán fokozatosan kitágultak a falak, a világ sok helyére eljutott, és elvitte a magyar analitika jó hírét. Ő már akkor felzárkózott Európához.

ERDEY LÁSZLÓ ÉLETE ÉS MUNKÁSSÁGA

Erdey László Szegeden született 1910. február 10-én. Édesapja vasúti tisztviselő volt, aki minden gyermekét taníttatta. Méltán, mert mind nagyon tehetségesnek bizonyult. Bátyja a Hittudományi Akadémia igazgatójaként, a katolikus egyházban jól ismert hittudósként hunyt el, öccse neves szobrászművész lett, a Képzőművészeti Főiskola professzora. Erdey László a Pázmány Péter Tudományegyetemen végezte tanulmányait. Fizikából már gimnazistaként országos középiskolai tanulmányi versenyt nyert. Kémia-fizika szakos középiskolai tanári oklevelét 1933-ban szerezte. Rossz idő volt ez fiatal diplomásnak, a világgazdasági válság és a munkanélküliség kora. „Szellemi szükségmunkásként” kezdte pályáját a pénzügyminisztériumban, majd a szabadalmi hivatalban – így hívták akkoriban a jelképesnél alig több bérért államilag foglalkoztatott fiatal diplomásokat. A Közegészségügyi Intézetben, majd utána a Székesfővárosi Vegyvizsgálati és Élelmiszervizsgáló Állomáson kapott vegyész kinevezést. Ezeken a helyeken aztán mindannak az analízise előfordult, ami csak elképzelhető, a gyógyszerellenőrzéstől a piaci áruk minőségéig. Itt szerezte rendkívül gazdag analitikai gyakorlatát. Közben végig megtartotta kapcsolatát a tudományegyetem III. számú kémiai tanszékével, ahol elektrokémiai tárgyú doktori disszertációját készítette el sikeresen. Két évtizeden át közreműködött a tanszék oktató munkásságában díjazás nélküli tanársegédként.

Műegyetemi kinevezése után bámulatos aktivitást fejtett ki. A természettudományok egyre specializálódnak, ez vonatkozik az analitikai kémiára is. Neves művelői napjainkban egyre kisebb területekre ássák be magukat, és csupán azokon folytatnak kutatásokat. Még a folyóiratok is egyre szűkebb részterületekre szakosodnak. Erdey a széles tudományos látókör híve volt, és valószínűleg az utolsók közé tartozott, akiknek ezt még sikerült elérni. Rendkívüli kezdeményező készséggel rendelkezett, állandóan újabb ötletekkel, elképzelésekkel lepte meg munkatársait az analitikai kémia legkülönbözőbb ágazataiban. A kutatás szempontjából a kor is kedvezett ennek a szemléletnek: a kutató személyzet, a felszerelés egyre bővült. Volt lehetőség az elképzelések kipróbálására, megvalósítására.

Nem kívánok több száz tudományos publikáció formájában megjelent eredményeinek ismer-

tetésébe bocsátkozni. Erdey László az analitikai kémia klasszikus ágazataiban is tudott még újat hozni, ugyanakkor jelentősen járult hozzá számos műszeres ágazat hazai alkalmazásához, sőt nemzetközi fejlesztéséhez is. Tudományos iskolateremtő személyiség volt, tanszéke nemzetközi analitikai tudományos központtá vált, ahol a világ szinte valamennyi jelentős kortárs analitikusa megfordult.

A kutatón kívül beszélni kell az oktatóról is. Nemcsak a vegyészeknek, de a Műegyetem minden kara hallgatóinak adott elő Erdey László kémiát. Óráira páratlan lelkiismeretességgel készült. Sok ezer mérnök emlékszik vissza világos, jól előkészített, kísérletekkel látványosan demonstrált előadásaira. Ez utóbbi lassan egészen kimegy a divatból, pedig valószínűleg a legmáradandóbb hatást ez gyakorolja a hallgatóságra. Erdey sosem azt kívánta előadásaiban bemutatni, amit ő tud, még kevésbé azt, amit az előző nap olvasott, hanem csak azt, amit a hallgatónak fontos tudnia. Ez jellemezte tíz kiadást megért tankönyveit is, amelyekhez mindig nehéz volt hozzájutni, ugyanis az ipari és más laboratóriumokban dolgozó vegyészek számára is nélkülözhetetlen kézikönyvnek bizonyultak.

Erdey bőven részesült elismerésben, idehaza és külföldön egyaránt. Számos nemzetközi folyóiratnak volt szerkesztőbizottsági tagja, nemzetközi tudományos szervezetek tisztségviselője. Évtizeden keresztül volt osztálytitkára az MTA Kémiai Tudományok Osztályának. Kétszer tüntették ki Kossuth-díjjal.

Együtt éltük meg vele 1956 lelkesítő, majd tragikus napjait. Ő nem osztozott a lelkesedésben. Természeténél fogva pesszimista volt, nem bízott a forradalom győzelmében még akkor sem, amikor büszkén lobogtak a címerüket vesszített, lyukas zászlók. Az országot szorongató, ellenséges környezetre utalt, nem fogják hagyni, mondta, és sajnos igaza lett.

Volt része gondban, igaztalan megpróbáltatásban is. Kétszer túlélte, harmadszorra vitte el, egy héttel hatvanadik születésnapja után a szívére lecsapó könyörtelen végzet, egy pillanat alatt, a nyílt utcán, 1970. február 21-én.